

VÄRLDENS STÖRSTA JULTOMTE I STOCKHOLM-VÄLLINGBY

November 1965 fick vi, Janne och jag vårt dittills största uppdrag och detta skulle firas med en kvarter whisky. Ingen av oss tyckte egentligen om starksprit men enligt Janne Andersson behövdes något exklusivt för att fira att vi just hade fått uppdraget att bygga världens största jultomte.

Nio meter åttio skulle den vara för att slå en tomte som tydligen stod i New York och som mätte nio och femtio. Vår tomte skulle stå mitt på Vällingby torg och skapa stämning till att julhandla i butikerna i lilla Vällingby Centrum som då var nybyggt och fashionabelt för att vara en förort.

Och stämning skapade den också slutligen, till och med en stämning förmedlad av Vällingbypolisens.

Men, den sorgliga historien började alltså hos vår nystartade reklamfirma PR Reklam på Ringvägen 149B. Vi var unga, obekymrade och oerfarna, allt vi gjorde ansåg vi vara en transportsträcka mot världsföretaget Pi Årr Publicity Sweden.

Mitt i whiskyruset ritade Janne upp en glad jultomte och drog ett streck från tomteluvans topp till stövelsulan och skrev 9 meter 80 centimeter. Förnöjda och glada tittade vi på teckningen och hade tyvärr ingen respekt för siffran 9,8m.

Han som hade gett oss uppdraget hette Paulin och hade i sin tur sålt tomten till Vällingby-Centrum för en mångdubbelt högre summa än den som han erbjöd oss, men det visste vi inte då. Vi tyckte att 3000 kronor var en otrolig summa.

Uppdraget skulle förstas firas på stan också, men dagen efter började vi titta på teckningen med nyktra ögon och mäta upp stövlar, ben, kropp, huvud och luva som enskilda delar, och måtten skrämde vettet ur oss. Bara huvudet skulle bli en boll på över två meter i diameter!

Vår lokal på Ringvägen 149B, en halvtrappa upp, var bara en kontorslokal på två rum och att tillverka något sådant gigantiskt var en total omöjlighet. Om vi gör den lite mindre, föreslog Janne. Men nio och åttio var sagt. Vi mätte och mätte. Stövlarna skulle bli 3 meter höga och omfånget på tomtens glada, runda kropp var typ över 5 meter. Stämningen var låg tills Janne kom på att vi kunde minska tomtens skrämmande mått en aning, genom att ställa honom på ett podium på en meter femtios höjd. Ingen visste ju huruvida New York-tomten var nio och femtio utan podium.

Paulin försågs med ny teckning - han skulle argumentera för podiet genom att hävda att tomten m å s t e stå på någonting för att hålla allmänheten och vandaliseringen borta.

Det godkändes i Vällingby och vi började med ny mätning, men måtten krympte inte nämnvärt. Kroppen var fortfarande fem meter hög, (utan mössa!) även om huvudet minskade lite, till under två meter i diameter.

Vi kunde alltså under inga omständigheter tillverka tomten hos oss på Ringvägen. Det måste bli i Atlas-området i Nacka där det fanns stora tomma lokaler efter Atlas Copco. Vi hade hyrt en lokal där någon månad tidigare efter en annan av våra glada felkalkuleringar - vi skulle trycka stora affischer i silkscreen åt Burkens rockband och fattade för sent att vi måste lägga ut dessa 70x100cm papper för torkning någonstans.

Men nu behövde vi en lokal med ordentligt takhöjd och vi lyckades hyra en tom maskinhall med tio/femton meters takhöjd, men ouppvärmad, vilket inte var något bekymmer (tyckte vi då). Nu gällde det att skaffa pengar till materialinköp, våra resurser var ytterst begränsade och förskott kunde inte Paulin komma med, han sade sig inte ha några pengar förrän han fick betalt av Vällingby. I det läget borde vi ha dragit oss ur, men ung och dum är en oslagbar kombination. Våra flickvänner Mona och Anna Karin, understödda av Roland med Garys Herrmode i Gamla Stan och Manne Persson med Kappaffären Modeferm på Västerlånggatan blev våra Crowdfunders.

Så efter noggrann uträkning och alltmer häpna över måtten beställde vi läkt, bjälkar, masonitskivor, rullar med hönsnät för att forma huvudet, tapetklister för papiermaché, säckväv till kroppen, rödfärg till målning etc.,etc. Vi hade ingen bil att hämta grejorna med, allt skulle köras ut till Nacka och Atlas-hallen och betalas kontant.

Vi började med kroppen, en omvänd strut som skulle bli tomtens kapp med ett brett bälte mitt på och en bred vit pälsbård längst ned. Det blev en rätt avancerad konstruktion med tvåtum/fyrtums läkt, fyra meter hög och tre meter bred, det såg ut som en teckning av Leonardo da Vinci. Konstruktionen skulle kläs med säckväv och målas med falu-rödfärg. Men före säckväven, måste masonitskivor spikas på.

Till historien hör att det var typ tio grader kallt i lokalen som var en gammal järnvägshall och som var halvöppen på kortsidan. Vi kunde bara jobba i perioder och mellan varven värmdes vi oss i ett litet kontorsutrymme med fönster ut mot vår arbetsplats. När vi hade spikat fast två/tre motsträviga masonitskivor runt vår strut satt vi med varsin kopp kaffe på lilla kontoret och såg genom fönstret hur skivorna långsamt lossnade, dragandes upp spikarna i slow motion. Det hela avslutades med en smäll och en skiva for iväg några meter.

Vi borde ha blött skivorna med vatten först, tyckte Janne, men med minusgrader kunde det bli problem trodde vi. Med friskt mod och 10 nyinköpta tvingar besegrade vi masoniten. Vi hällde på vatten så fort vi hade spikat fast en skiva. Idag hade det gått fortare men detta var innan det fanns strömlösa skruvdragare och kilpack med skruvar för 50 kr.

Sedan limmade vi säckväv över kroppen med tapetklister. Det gick åt ofattbara mängder med klister och ännu mera Falu-rödfärg när vi kom till målningen. Så fort vi satte rullen eller penseln, drypades av färg på väven, så kunde vi nästan höra ett 'slurp' och rullen var torr igen. Vi förbannade idén med säckväv som slukade en hel rad med dyra färgburkar. Pengarna räckte än så länge, men vinsten som vi skulle göra på vårt stora uppdrag krympte för varje dag.

En utgiftspost som vi absolut inte hade räknat med var den vita bården i plysch som avslutade tomtens kapp nertill. Omkretsen var över fem meter, vi köpte den på PUB och det blev ett stort hål i kassan.

Nu hade vi stor erfarenhet i hanterandet av masonitskivor och Janne tyckte att det svarta bältet runt tomtens mage skulle vara på riktigt - inte bara en målad svart rand. Det blev ett lyckat skärp tyckte vi - t.o.m. ett spänne sågade vi till.

Nästa uppgift var huvudet som vi formade med hönsnät och klädde med papiermaché. Det är tidningspapper indränkta med tapetklister. Det var inte lätt att få tag på så många gamla tidningar som vi behövde, så vi drygade ut med kasserat papper från Nils Anderssons tryckeri på Svartmangatan i Gamla Stan. Tomtens huvud, som började formas, var en gigantisk boll på nästan två meter. Arbetet försvårades av att det aldrig torkade mellan varven med klister och

papper, kylan gjorde att det frös på natten, men några varmare dagar räddade oss och tomtens huvud.

Janne hade format en glad nuna som kändes som en kompis efter några dagar, eftersom han log mot oss hela tiden. De stora ögonbrynen gjorde att han såg en aning förvånad ut, men så här efteråt är det fullt förståeligt, när man tänker på allt han fick utstå i Vällingby Centrum. Huvudet lackades två, tre gånger med båtfernissa.

Vi hade aldrig funderat på materialet till skägget, men kom (- tyvärr, skulle det visa sig senare) inte på något bättre än att köpa linfiber som rörmokarna använder till tätning av rör. Jag tror vi köpte hela lagret av just rörmokarlin på VVS-firman - inte heller detta blev billigt. Budgeten var redan spräckt, vinsten var noll och stämningen i botten - vi hade helst avslutat det hela då, försvunnit och arbetat av lånen. Det enda som höll oss uppe var faktiskt tomtens glada ansikte som log mot oss varje dag och speciellt när vi hade målat ögonen kändes han som en vän som vi inte kunde svika.

Nästa uppgift var stövlarna, armarna och händerna. Armarna i masonit och händerna och stövlarna i pappermaché. Det sista var struten som skulle sitta på huvudet som blev en spetsig mössa för att få höjden, eftersom det skulle bli världens högsta tomte. Nu låg alla delarna i järnvägshallen och vi trodde att vi började närma oss slutet, bara montaget återstod - piece of cake, tyckte vi.

Vi beställde en lastbil till kl 0900 för transport och beställde också en kran och en lång stege från Wasabolaget till Vällingby Centrum kl. tolv.

Följande dag började vi lasta delarna på flaket och där hopade sig problemen. Lastbilen var för liten och chauffören var för lat. Han hade ingen kran att lyfta delarna med och hans hjälp i lyftandet var snarare ett hinder. Med stombjälkarna som släde sköt vi upp den tunga kroppsdelens på flaket. Chauffören stod och kliade sig i mössan närhelst han såg att ett tungt föremål skulle lyftas och eventuellt kräva hans hjälp och han påpekade ett flertal gånger att hans jobb var enbart att köra bilen från A till B, där A var Nacka och B var Vällingby. Jag minns att vi gjorde grimaser bakom hans rygg. Efter två timmar hade vi - under över alla under - stuvat alla delar på flaket och surrat allt mycket äventyrligt på det lilla utrymmet. Nu var vi försenade, klockan var tolv och det bar iväg mot Vällingby.

Tyvärr bara femtio meter, där en bro inom Atlas-området spärrade vägen för vår höga last. Gråten var nära, när vi fick återvända med en sur chaufför, lasta av och stuva om. Vi var klara med det vid fyrtiden på eftermiddagen.

När vi kom till Vällingby vid fem-halvsex möttes vi av kranföraren som hade väntat sedan tolv med motorn på, eftersom det var tio minusgrader. Kranen kostade 90 kronor i timmen. Även han var sur och skällde på oss. Till saken hör att ingen visste varför vi inte dök upp med tomten kl 12. Man kunde inte ringa oss och DN och Expressens reportrar hade tröttnat på att vänta. Färghandlare Andrén var också sur, så den kvällen började inte bra. Bara Aftonbladets reporter dök upp igen lite senare med en fotograf och hade inte bättre fantasi än att fotografera mig framför en stövel som var lika lång som jag. Den självklara bilden på det glada huvudet som låg på marken, leende mot skyn såg han inte.

Själva stommen till tomten var tre tjocka 15 x 20 cm bjälkar, två från marken upp till halsen och

en som passade mellan de två och gick genom huvudet upp till mössan. Hålen var förborrade och skruvarna hade provats i Nacka. När Wasabolaagets grinige kranförare hade lyft de två stombjälkarna byggde vi podiet runt omkring. Sedan sköts stövlarna på bjälkarna och sänktes ned till podiet. Därefter lyftes bålen på och då förklarade kranföraren att nu var det slutkranat och han skulle fortsätta i morgon. Alla våra protester hjälpte inte - han skulle hem.

Där stod vi och kunde förstås inte lämna allt vi hade med oss och ge oss av. Någon vandal kunde ge sig på huvudet, mittbjälken kunde försvinna, etc. Vi beslöt att fortsätta på egen hand. Janne trodde att vi skulle klara att få upp huvudet med stegen som vi också hade hyrt.

Problemet med denna tunga brandstege på hjul, var att för varje förflyttning skulle alla delar vevas ned till ursprungsposition, vagnen flyttas och delarna vevas upp igen.

Podiet skulle målas och det blev problem i kylan, jag vill minnas att det var uppåt tio/femton minusgrader. Vi hade ett litet lager i tunnelbaneingången och därinne värmdes vi oss och färgen med jämna mellanrum.

Klockan var över tolv på natten när jag lyfte upp övre mittbjälken med stegen och Janne tänkte sätta in de 50 cm långa skruvarna i de förborrade hålen inuti tomtens kropp. Jag kan än i dag inte förstå hur jag lyckades få upp bjälken. Men upp kom den och nu fick vi ett rejält problem. Den första skruven genom tre bjälkar gick genom, men inte den andra. Sista hålet var förskjutet. Men vi behövde båda skruvarna som satt med ca 50 cm mellanrum för stabiliteten, annars hade huvudet tippat framåt.

Nu förlorade jag modet, klättrade ned och började gråta. Av kylan, utmattningen, den hopplösa situationen, att Janne och jag var ensamma i natten och till råga på allt en penningsskuld som vi hade fått på oss trots arbetet. Nu åker vi hem och lämnar allting så jag. Dom får klaga på oss, skicka alla Vällinbypoliser som finns - jag ger upp.

Jag tror att Janne också övervägde detta ett ögonblick, men plötsligt tog han en handborr och klättrade upp igen till det trixande hålet, jag lyste uppåt med en ficklampa och på en kvart borrade han ett nytt hål. Med handborr genom 15 cm trä! I femton graders nattkyla!

En omänsklig ansträngning.

Att lyfta upp huvudet, ensam på en svajig brandstege var ett cirkusnummer, men sedan fick jag på hatten, skägget sattes fast, podiet målades en gång till och nu stod världens största jultomte och blickade förnöjt ut över Vällingby-Stockholm, Sweden.

Med första T-banan åkte vi hem och dagen därpå började vi jaga Paulin som ännu inte hade betalat oss. Han i sin tur skulle få betalt av färghandlare Andrén först. Men dagen därpå kunde vi få våra tretusen och betala våra flickvänner och ändå vara skyldiga typ 1000 kronor.

Vi hörde senare att Paulin hade fått tiotusen av Vällingby Centrum. (Det var ett rykte, men när problemen sedan började för både tomtens och oss, så påpekade vi för färghandlare Andrén att vi bara hade fått en bråkdel av vad Paulin hade fått och han sa aldrig emot).

Och problem blev det. Redan första veckan.

Färghandlare Andrén och andra dignitärer hade fotograferat sig med tomtens och t.o.m. tryckt ett vykort. "Världens största jultomte i Stockholm - Vällingby"

Andrén ringde och beklagade sig att man såg upp och in i tomtens och det var inte vackert. Detta hade vi förutsett - planen var ursprungligen att klä undersidan med masonit, men vi struntade i det, eftersom pengarna och ambitionen var slut.

Men vi hade skivorna tillsågade och nu åkte vi ändå ut och spikade masonitskivor under kjolen och målade med svart färg.

Efter tre dagar ringde Andrén och påstod att tomten hoppade (!) Den starka vinden som blåste över torget tog tag i den täta undersidan och lyfte tomten en aning med små glada hopp. Detta var svårt att tro och vi åkte ut till Vällingby men just då blåste det förstås inte. Men alla vittnen som färghandlare Andrén bjöd upp, intygade detta. Alltså tog vi bort masoniten och ersatte den med något svart nättyg vi lyckades köpa med våra lånade pengar.

Nu var vi rejält trötta på att kosta på något mer till tomten och när nästa samtal från Vällingby påstod att tomten svajade med vinden och det var fara för att den kunde ramla och döda folk sade vi först att detta var inte vårt problem längre - vi var färdiga med tomten.

Då hotade Vällinby företagarförening med att skicka polisen på oss - vi var ansvariga för tomten på torget, punkt slut.

Vi försökte lämpa över ansvaret för tomtens fortsatta liv på Paulin, men han var försvunnen eller höll sig undan. Vi åkte ut och tittade på vår tomte som givetvis stod lugnt och tryggt eftersom det var vindstilla just den dagen. Sedan hyrde vi rullstegen igen, tog med oss stålvirar från Gordons skeppshandel och hyrde en bormaskin med hammarfunktion. Utan att fråga någon spände vi tre vajrar från tomtens hals till omliggande fastigheter. Vi borrade hål i biografen, pålsaffären och tunnelbanestationen, åtgärder som vi efteråt fick mycket kritik för. Nu borde det väl ändå vara slut med vårt eviga ansvar för tomten, trodde vi.

Men nej - nästa klagomål var allvarligare. Det handlade om att tomten såg ledsnare ut för varje dag som gick - leendet hade försvunnit och han såg närmast grinig ut. Detta hade sin grund i att skäggets lin sög vatten som en svamp och blev mycket tungt. Vällingbys barn hade dessutom som sport att kasta snöbollar i ansiktet på tomten, vilket skadade och försvagade pappermachén. Det tunga skägget drog alltså ned halva ansiktet och förvandlade det glada leende som han hade i början till en hotfull min. Skägget klumpade också ihop sig och blev fult och stripigt. Och på grund av den försvagade pappermaché-strukturen åkte den tunga mössan allt längre ned på huvudet. Det var bara de utstående ögonbrynen som stoppade upp den.

Nu hotades det igen med polisen om vi inte genast tog oss ut till Vällingby och fixade till tomten. Han såg verkligen ledsen ut, vi var chockade. Barnen hade även kastat snöbollar på lyktan som var klädd med orange plastfolie och även den var borta.

Ny stege beställdes för några timmar och eftersom både Janne och jag hade arbetat som dekoratörer på Leja modehus alldeles intill torget, kunde vi använda ateljén i källaren för att tillverka en ny och lättare mössa. Vi klädde den med plastfolie, målade den och satte den på tomtens huvud. Janne modellerade om ansiktet lite grann men pappmachén var så blöt att vi visste att det skulle inte hålla många dagar. Vi tog också bort det mesta av rörmockarlinet i skägget för viktens skull, i ärlighetens namn såg det inte bra ut, men i det här läget beslöt vi att inte göra någonting mera för tomten, polishot eller inte. Ansiktet hade varit lackat flera gånger och hade därmed varit väderfast. Vi kunde ju inte rå för att ungarna bombarderade vår initialt glada tomte med snöbollar.

Nu var vi färdiga med tomten och tänkte inte befatta oss med den något mera. Absolut inte ta ned den efter julen som vi hade lovat. (Det var tänkt från början att den kunde användas i flera år och sättas upp igen)

Nästa klagomål handlade om en försummelse från vår sida - vi hade målat den röda mössan med vanlig vattenfärg på plastfolie och den röda färgen började rinna nedanför ansiktet när det spöregnade. Men nu vägrade vi att åka ut igen och så förblev det. Även om han kanske såg förskräcklig ut vid det här laget så var det inte vår tomte längre, tyckte vi. Vi vet inte vem som tog ned den och vart den tog vägen. Färghandlare Andrén hotade ånyo med stämning men det tog vi kallt och hänvisade till Paulin som fortfarande höll sig undan.

Tomteäventyret renderade oss alltså uppåt 1000 kr i skulder.

Firma PR reklam stängdes 1966 eftersom både Janne och jag fick bra jobb med lön varje månad.

Många år efteråt fick vi höra att man hade skickat polisen till Ringvägen 149B för att hämta oss, mellan jul och nyår, när tomten skulle tas ned. Men PR Reklam på Ringvägen 149B var stängt och en eventuell stämning borde väl lämnas in skriftligen?

Det är mycket möjligt att vår tomte ligger i delar någonstans längst in i något lager eller i en gammal oanvänd tunnelbanegång som sägs finnas under Vällingby.

Ett sorgligt slut på en från början glatt leende tomte.

Stockholm 2017

Walter Kolb

